

Zgodovina v ljudski šoli.

Govoriti od zgodovine ljudskemu učitelju sicer ne pristuje, kajti ljudska šola malokdaj presega navadno trojico, t. j. branje, pisanje in števljenje; toda nikakor se izobraznim prištevati ne more, kdor ne umé zgodovine. Taki namreč, ki ne pozná zgodovine, tudi ne more presojevati sedanjega gibanja národov. Zgodovina nam pripoveduje od starodavnih časov, od národov, ki so živeli pred nami, nam oznanuje, kako so rastla in razpadala mogočna kraljestva. Že Rimljani so zgodovino imenovali učiteljico v življenji. Človek, komur je zgodovina znana, bolje in živejše ljubi svoj národ; vse, kar najde pri njem in v njem, mu je zanimivo; on tudi spoznava povsod božjo roko, ki vlada vesoljni svet, in se prepriča, da vsi mogočni gospodarji na svetu, silni vojskovodji i. t. d. so bili le orodje v roki naj Višjega, ki vlada osodo posamesnega, pa tudi osodo vsega človeštva, in slehernemu povračuje že večkrat na tem svetu po njegovih delih. Na národih in kraljestvih se že na tem svetu kaže božja sodba. To vidimo posebno pri izraelskem ljudstvu; vidimo pa to tudi pri kerščanskih národih, ako to pazljivo in z vernim očesom pregledujemo. Vse drugače zgodovinar opazuje staro kamenje, razpadlo zidovje, sled starih cestá, kakor dela to kak nevednež o tej reči, in kakor Indijani po stopinjah v pesku sledijo moč in število svojih sovražnikov, tako tudi zgodovinarji iz starega kamenja poznajo, na kakšni stopnji omike so bili ljudje, o katerih sled se tù vidi, ter iz tega še celó sklepajo na njih šege, národnost in vero.

Ljudska šola naj odgaja zveste in sposobne deržavljane, vnete delavne rodoljube, in za večino našega ljudstva, zlasti za poljedelce in rokodelce je ljudska šola edina učilnica. Iz tega namena imajo pa tudi naša šolska berila raznoverstnega blagá, ter segajo v prirodopisje, zemljepisje in v zgodovino. Vprašamo tedaj, kako naj učitelj v ljudski šoli obdeluje zgodovinske odlomke, ki jih ima v šolskih berilih; kako naj ravná, da bo z njimi zbujal deržavljansko zavest, spoštovanje in ljubezen do vladarja, do deželnih naprav, do oblastnij, do národa, iz kterega izhaja, in čigar ud ne neha biti, in kaj zgodovinsko znanje sploh koristi slehernemu človeku.

Vsako podučevanje mora opirati se na podlago kazavnega poduka; brez pravega spoznanja se ne bistri pamet, serce se

ne ogreva, in kar človek do dobrega ne spozná, o tem tudi nima pojma. Kakor je to pri drugih naukih, tako je to tudi pri zgodovinskem poduku. Kaj bi sploh pomagalo vedeti versto vseh vladarjev, cesarjev in papežev, zapominjati si, kdaj se je ta ali una reč zgodila, ko bi ne imeli v zgodovini drugega namena, kakor spomin obogateti. Vse to pa ne stori človeka bolj umnega, pa tudi ne boljšega. Iz puhlega, poveršnega znanja v zgodovini ne prirastejo krepki značaji, t. j. možje, ki bi bili pripravljeni žertvovati se za vero, narod in domovino.

Kako naj pa vendar učitelj ravná, da to izveršuje? On zgodovine ne more učiti, kakor se uče v srednjih in višjih šolah. Naše šolske knjige imajo posamne slike iz te ali une dobe, nam kažejo krepke vladarje, n. pr. Rudolfa habsburskega, cesarico Marijo Terezijo, cesarja Jožefa II. in tudi slavnega vojskovodja Radeckega, perve oznanovalec sv. vere, kakor Mohorja, Cirila in Metoda, Bonifacija, i. t. d. V tem okviru, kakor je osnovana šolska knjiga, učitelj uči zgodovino avstrijske države in svoje ožje domovine. On tu ne tirja, da bi se učenci zapominjali vsa letna števila, vso versto vladarjev, kateri so sledili od ene do druge dobe; učitelj naj tu le povzdiguje osebo, naj razlaga okoliščine v tistem času, vse, kar je ta čas imelo vpliv, kako so ljudje tačas mislili in govorili. Tako jim stavi živo pred oči sliko, katero imajo učenci pred sabo; odkriva vse njene lepote in prednosti. Po tem potu si učenci vtisnejo v spomin živo podobo tistega časa; zglede, ki jih tu vidijo, jih vnemajo za vse lepo in blago; zbuja se jim zavest, in kolikor bolj spoznajo, da se dežele niso kar ponevedoma in po pripetlejih ena z drugo združile, toliko veseleji spolnujejo svoje dolžnosti in so v dobrih in britkih dnevih zvesti svoji veri in domovini.

Dvoje pa se tu tirja od učitelja, da namreč, sam mora več vedeti o zgodovini, kakor mu kažejo šolske knjige; on mora saj poznati zgodovino avstrijskega cesarstva in zgodovino svoje ožje domovine. Kako bi le razlagal zadevni historični odlomek, bi dajal potrebna razjasnila, bi živo pisal sliko, ko bi ne vedel drugega, kakor to, kar najde v šolski knjigi! Po drugem kraji naj se pa učitelj tudi varuje, da preobširno ne sega v zgodovine; on mora vedeti, kaj je mladini treba povedati in kaj zamolčati, da ne prestopa mej, ktere mu stavijo njegov stan, njegove posebne dolžnosti do vere, národa in

države. Ljudska šola naj le povsod kaže pot, po kateri je mogoče prav izobraževati se, in naj pomisli, da to, kar je treba vedeti učenemu, dostokrat priprostim stanovom nič ne koristi; tedaj naj ima pred očmi povsod pravo mero. Na Pruskem se po vseh ljudskih šolah uči povestnica ondašnje države; zato se pa tudi državljani živo zavedajo o svoji domovini; v ponos si štejejo, da so Prusi in hvalno govoré od svojih naprav i. t. d. Avstrijo pa tako radi ujeni lastni sinovi opravljajo, ter nočejo spoznati podlage, na katero je država postavljena, se ne menijo za nauke, ktere nam daje naša zgodovina.

(Dalje prih.)

Zemljepisje v ljudski šoli.

(Dalje.)

Prebivalci.

J. Ali se kaj vé, koliko je ljudi na Koroškem?

O. L. 1857. je bilo popisano ljudstvo po vsi Avstriji, in ta čas je bilo na Koroškem 332.456 duš; od dosihmal je število nekoliko doraslo, tako da jih sedaj utegne biti 350.079; domačih prebivalcev bilo je 1856. leta 324.325 duš.

J. Tako pa ni ravno veliko ljudi na Koroškem; sej dežela ni tako majhna, kakor ste mi že pravili.

O. L. 1857. se je pokazalo, da živi po Koroškem na 1□ miljo 1844 duš, tedaj na Avstrijskem naj manj, izvzemši Solnograško, Tiroljsko, Dalmacijo in Granico. To pa pride od tod, ker je na Koroškem veliko gorá in premalo rodovitnega polja, ter pomanjkuje dovoljne hrane; tudi je tega nekoliko krivo društveno in rodbinsko življenje po Koroškem.

Naj bolj rodovitna zemlja je po toplem Podravji, po doljnem predelu zilske doline, po Turji (pri Beljaku), po grobniškem in gosposveškem polji in po labodski dolini. To so pa kraji, v katerih je obertnost in rokodelstvo domá, ali so pa historična deželna središča.

Naj pustejši kraji pod 1000 prebivalcev na 1□ miljo so: dolina in planina okoli gornje Jezere; ali okrožje sovodensko s 680 preb. na 1□ miljo, vzlasti pa visočina okoli belske doline okraj beljanski s 671 in vogljiški s 607 preb. na 1□ miljo. Ker so se pa skoro vsi prebivalci zarad podnebnih razmer in

države. Ljudska šola naj le povsod kaže pot, po kateri je mogoče prav izobraževati se, in naj pomisli, da to, kar je treba vedeti učenemu, dostokrat priprostim stanovom nič ne koristi; tedaj naj ima pred očmi povsod pravo mero. Na Pruskem se po vseh ljudskih šolah uči povestnica ondašnje države; zato se pa tudi državljani živo zavedajo o svoji domovini; v ponos si štejejo, da so Prusi in hvalno govoré od svojih naprav i. t. d. Avstrijo pa tako radi ujeni lastni sinovi opravljajo, ter nočejo spoznati podlage, na katero je država postavljena, se ne menijo za nauke, ktere nam daje naša zgodovina.

(Dalje prih.)

Zemljepisje v ljudski šoli.

(Dalje.)

Prebivalci.

J. Ali se kaj vé, koliko je ljudi na Koroškem?

O. L. 1857. je bilo popisano ljudstvo po vsi Avstriji, in ta čas je bilo na Koroškem 332.456 duš; od dosihmal je število nekoliko doraslo, tako da jih sedaj utegne biti 350.079; domačih prebivalcev bilo je 1856. leta 324.325 duš.

J. Tako pa ni ravno veliko ljudi na Koroškem; sej dežela ni tako majhna, kakor ste mi že pravili.

O. L. 1857. se je pokazalo, da živi po Koroškem na 1□ miljo 1844 duš, tedaj na Avstrijskem naj manj, izvzemši Solnograško, Tiroljsko, Dalmacijo in Granico. To pa pride od tod, ker je na Koroškem veliko gorá in premalo rodovitnega polja, ter pomanjkuje dovoljne hrane; tudi je tega nekoliko krivo društveno in rodbinsko življenje po Koroškem.

Naj bolj rodovitna zemlja je po toplem Podravji, po doljnem predelu zilske doline, po Turji (pri Beljaku), po grobniškem in gosposveškem polji in po labodski dolini. To so pa kraji, v katerih je obertnost in rokodelstvo domá, ali so pa historična deželna središča.

Naj pustejši kraji pod 1000 prebivalcev na 1□ miljo so: dolina in planina okoli gornje Jezere; ali okrožje sovodensko s 680 preb. na 1□ miljo, vzlasti pa visočina okoli belske doline okraj beljanski s 671 in vogljiški s 607 preb. na 1□ miljo. Ker so se pa skoro vsi prebivalci zarad podnebnih razmer in

zarad prostranih gozdov, zarad paš in nerodovitnega sveta vselili po dolinah in dolih, zato je videti Koroško kakor zeló obljudena dežela, kjer se v nekterih dolinah vas vasi derži.

J. Ali na Koroškem tudi kje slovenski govoré?

O. Kar se tiče národnosti, je Koroško, ki je bilo nekdam središče starega slovenskega sveta, sedaj po večem nemško; zvezano je namreč več od tisuč let z nemško državo in silno ponemčevanje se je že začelo za bavarskih in koroških vojvodov.

Po vradnem preiskovanji iz leta 1857. na podlagi národnega popisa iz leta 1851. je bilo leto 1857. na Koroškem: 231.558 Nemcev pa 92.767 Slovencev. Kozler stavi po najnovejših in zeló verjetnih preiskavah Slovence na 113.000 duš.

J. Čegava je tukaj prava, in komu gre verjeti?

O. Kakošna narodnost je v enem kraji, naj bolj se kaže v cerkvi, v katerem jeziku se božja beseda oznanuje. Tu se pa lahko posname, da je tretjina prebivalcev na Koroškem Slovencev, kajti tam je 124 duhovnij s 118.909 prebivalci, in v teh se pa samo po slovenski in 8 s 9.450 prebivalci, v teh se pa verstoma po slovenski in po nemški beseda božja oznanuje.

Čisto slovenska sta torej samo dva okraja, in sicer kapeljski in Pliberški: jugo-vzhodni gorati kot dežele (velik 13·20 □ milj. avst.); več okrajev na jugo-zahodu in po sredi dežele, to je: terbiški, podklosterski, st. mohorski, beljaški, rožeški, borovski, celovski, velkovski, doberloveški in st. pavelski ima namešano narodnost, pokrivajo ti skupaj 56·19 □ milj 16 okrajev je čisto nemških. Tla nemške národnosti obsegajo 120·87 □ milj; tla národnosti slovenske 69·33 □ milj staroslovenske zemlje. V glavnem mestu Celovcu štejejo vradni popisi iz leta 1857. med 9414 domačimi prebivalci 6000 Slovencev pa 3419 Nemcev.

J. Kakošne vere so pa Korošci?

O. Kar se tiče vere, so Korošci naj več katoličani. Protestantje (Luterani) (16.666) so po narodnosti Nemci, in Slovenci so raztreseni po gorah.

Po Koroškem je sploh malo oženjenih ljudi, neoženjenih je 72 od sto. Nenavadna ta razmera, je lastna vsem alpskim zemljam (Švajci, Norvegiji in Švediji), in pride od tega, da so kmetije (zlasti med Nemci) nedeljive, in da je težko rodovino živiti; nekoliko se pa to tudi opira na starodavne šege sosebno nemške.

J. Kako so pa naseljeni ti stanovalci po deželi?

O. Kako so naseljeni, se kaže v teh le številkah: Na Koroškem je bilo l. 1857. samo 11 mest, 27 tergov, 2856 vasi, skupaj s 50.140 poslopij, v katerih je prebivalo 65.326 rodovin.

Kakor sploh alpske dežele, ima tudi Koroško malo večih naselbin ali mest. Zato so pa tu občine na podlagi osnove iz leta 1851. tem prostranejše. V vsi deželi jih je samo 281, tako, da spada na 1 katastralno občino po 28 naselbin. Zato imajo pa tudi občine primerno veliko prebivalcev.

(Dalje prib.)

Pravopis v ljudski šoli.

Učitelj mora svoje učence toliko izobraziti, da šolo zapustivši znajo čisto in lepo govoriti, pravilno pisati in svoje misli v lepem in logičnem redu zapisovati. Koljko so v tem šole starega kopita storile, dasiravno smo v šolo hodivši polno knjig pod pazduho nosili, je obče znano. Sicer se je tej napaki že po boljših šolah kolikor toliko slovo dalo, vendar se pa še ne more tajiti, da ni povsod tako, kakor bi moglo biti, in bi tudi lahko bilo. Očitna šolska spraševanja in učiteljski zbori to glasno pričajo. Nekteri učitelji menijo, da je ves nauk le v branji, pisanji in številkani, in da je vse drugo za ljudske šole nepotrebno; drugi pa svoje učence mučijo s praznimi in puhlimi gramatikalnimi vajami in pravili, in bi radi zavoljo tega svojo šolo na svečnik postavili drugim v zgled. Pervi menda prezirajo, kar je že davno znano, da ne more nihče prav čislati reči, katerih ne pozná. Tako ne more tudi naša mladina svojega jezika prav ljubiti in čislati, ter njega krasoto in miloto dostojno spoznati in ceniti, ako ne vé, da je on njihovim duševnim močem naj zlahtniši biser, in veliko vreden, ako se ga nikdar ni prav učila. Drugi pa ne vedó, da učencem nič ne koristi, ako znajo tudi vse od glasoslovja, oblikoslovja in besedoslovja, če pa tega ne znajo djansko rabiti. Gramatiko naj bolj na tanko učé srednje šole, kjer „jezik“ kot znanost obdelujejo; mi ljudski učitelji v tem obziru dovolj storimo, ako svoje učence toliko daleč pripravimo, da znajo pravilno govoriti in pisati.

Naj lože in pa naj prej učitelj v tem doseže svoj namen, ako uči materni jezik kot imenitno celoto na podlagi naših šol-